

EDITORIAL

VET AQUÍ LECTOR...

Amb aquest encapçalament tradicionalment el GES ha utilitzat aquesta finestra com a editorial per definir el projecte en curs. No en serà aquesta una excepció.

Renovada la junta el passat mes d'abril, aquesta segueix l'aposta iniciada el 2018 que té per finalitat renovar l'entitat aplicant actuacions que ens permetin avançar en noves direccions, encabint nous reptes, nous projectes i abraçant noves temàtiques i nous formats. Tot plegat amb la complicitat del públic de sempre, però amb la mirada posada en un nou públic emergent, aquells nouvinguts a Sitges interessats en la història i en la cultura de la vila que els acull, i sobretot en la gent jove, que més d'hora que tard haurà d'integrar-se a l'entitat.

Sense oblidar l'important bagatge humà i de coneixement assolits al gairebé mig segle d'existència de l'entitat, es fa molt necessari estrènyer lligams a través de noves eines que serveixin de comunicació entre l'entitat, els associats i la societat local, i des de les quals es permeti fer el seguiment de projectes i activitats...

Tot plegat no és fàcil, fa falta la implicació de la mateixa junta, però també la col·laboració de socis i amics, fent propostes, participant i aportant. Públic que en definitiva ha de fer seus els supòsits i les activitats del GES.

Un projecte que té properament una data a commemorar, el cinquantenari de l'entitat. Hauran estat doncs cinquanta anys treballant i aportant de manera altruista a la cultura local, confeccionant continguts, ajudant altres entitats i persones, però sobretot cohesionant, creant comunitat, i ajudant en la creació d'un corpus documental i sobretot mental de lligam i arrelament a Sitges.

Un bagatge, que en no ser fàcil d'assolir, cal posar en relleu, sentir-lo amb orgull i reclamar-ne el seu pes.

Perquè més enllà de les traves administratives, que de retruc suposen una barrera a projectes i acaben distorsionant les propostes, i de l'arrogància d'alguns dels actors del panorama cultural que sembla ens arraconen, segueix encara sent possible la confecció d'un programa d'actes atractiu i generós. Capaç d'atreure als incondicionals de la casa, i que alhora ha de ser també capaç de reclamar per la seva qualitat l'atenció de nouvinguts i visitants desconeguts de la casa.

Tasques que en el fons segueixen vigents, i, per què no dir-ho, absolutament necessàries, doncs Sitges segueix sense ser explicat a l'allau de nouvinguts, i el que resulta pitjor

tampoc hi ha moviments en aquesta direcció.

En aquest sentit Sitges haurà d'afrontar algun dia la dualitat que suposa l'existència d'una gran i potent institució patrimonial, amb la constant pèrdua d'un patrimoni popular local dia rere dia, no conegut, no catalogat, i ni tant sols valorat. Els grans professionals del patrimoni local, capaços de quadrar un full d'excel·lent, o relacionar-se amb les altes esferes culturals del país, haurien de baixar a peu de carrer, i recordar el que diuen els objectius i finalitats de la seva institució, per tal de no perdre de vista un patrimoni, no susceptible de ser monetitzat, però que dia a dia Sitges continua perdent. I que va des de les restes de les masies al Garraf, a les restes de la indústria sabatera, o fins el modest patrimoni que encara rau desconegut i sense valoritzar en cases familiars...

Esperem que això canviï. Una nova direcció sempre és una bona oportunitat de fer-ho, i per part nostra no quedarà. Però hores d'ara resulta complicat entendre actuacions, que anoreen, sovint per desconeixement, el bagatge d'altres iniciatives.

El repte hauria de ser el d'integrar un patrimoni que sovint ha quedat fora d'un discurs establert des de fora, lluny dels circuits de l'art, i que tot plegat ajudi a explicar Sitges a locals i forans.

Finalment no voldríem acabar aquest breu editorial sense un record als socis que durant aquest darrers mesos ens han deixat, especialment en David Jou, en Ventura Sella, en Francesc-Xavier Puig Rovira, en Pep Mercader i en Siscu Borderia. Tots ells, d'una manera o altre van marcar un camí a seguir. Vagi a tots ells el nostre més sentit record i agraïment.

Ajudem l'associacionisme cultural i patrimonial valencià afectat per la riuada del 2024

Podeu fer arribar les vostres donacions a
ES98 3159 0066 91 3048828523
Codi **BIZUM 10586** (a partir del 7/11/2024)

Podeu enviar el vostre comprovant de l'ingrés de la vostra donació a: solidaritatcultural@fedinespv.org

L'arqueòleg sitgetà, molt vinculat al GES, presenta el projecte que codirigeix a Mèxic

LA CIUTAT MAIA DE XBAATUN

UNA EXPERIÈNCIA VITAL ENTRE CENOTES I LLACUNES

Joan Garcia Targa

ARQUEÒLEG I CODIRECTOR DEL PROJECTE XBAATUN

Una experiència personal amb amics

Em considero un afortunat donat que visc de la meua passió que és conèixer altres èpoques. Aquesta vocació va ser promoguda per dos excel·lents professors de l'Escola Pia de Sitges: l'Andreu Clapés i en Josep Cruells, que em van obrir els ulls a l'art antic, la història més enllà de les classes tradicionals i la passió per investigar i ser curiós. Amb els anys, he anat aconseguint moltes de les fites que m'havia marcat i mercès als meus pares, la meua parella, la Mònica i les meues filles Cloe i Aima, he pogut complir molts dels meus somnis i d'entre ells, el de dur un projecte d'investigació a la terra dels Maies Prehispànics o Precolombins.

Quan el pare Albert dels escolapis en feia redactar històries amb tema lliure sempre explicava aventures a la selva on apareixien piràmides, temples, serps i altres bitxos i finalment l'any 1989, i des deleshores sense interrupció, he viatjat a Yucatán (Mèxic) i viscut aquest somni d'infantesa i joventut que m'omple l'ànima i em dona energia per seguir vivint i lluitant. He treballat als projectes Oxkintok, Acancheh, Xoclan i des de fa uns anys a Xbaatun.

El Projecte Xbaatun: l'origen dels treballs

La història d'aquest projecte s'inicia l'any 1994 quan treballava per les autoritats arqueològiques mexicanes en el Projecte Izamal. L'encàrrec fet pel meu director em va orientar cap a un indret desconegut, però apassionant, la troballa d'una ciutat maia, conduït per un guia i dos treballadors maies vam arribar a lloc que era la imatge del meu somni: una piràmide de 17 metres d'alçada i 44 metres de costat i uns altres edificis amb escales, parets en talús, restes de columnes i tot al costat d'una llacuna preciosa..., què més es podia demanar? (Figura 2). Passats uns anys, uns arqueòlegs també del Projecte Izamal, Miguel Covarrubias i José Estrada Faisal van fer un plànol més complet i tots plegats vam fer un segon article sobre l'indret.

L'inici del projecte i els seu funcionament

El projecte es va iniciar l'any 2018 després d'un dinar amb un bon amic paleontòleg de l'IPHES, amb unes senzilles entrevistes a persones vinculades amb les restes que es troben dins el parc eco-arqueològic d'Oxwatz, de prop de cinc-centes hectàrees, un seguit de fotografies i plànols d'actualització (Figura 3).

Però aquesta iniciativa hagués estat impossible de dur a terme sense la col·laboració desinteressada des del primer moment de l'empresa Inmobiliària sitgetana Sunway, i que ha tingut continuïtat any darrera any el seu patrocini i confiança en la nostra iniciativa científica i social. Progressivament, s'han anat incorporant altres patrocinadors locals que no volen ser esmentats, així com des de l'any 2022 la Fundació Catalunya-Amèrica, amb seu al monestir de Sant Jeroni de la Murtra (Badalona), i l'empresa constructora Vioca amb seu a l'Hospitalet.

Una persona yucateca a qui no coneixia de res, la Martha López Huan, em va oferir gratuïtament la modesta casa

Figura 1.

Figura 2.

Figura 3.

Figura 4.

tradicional maia dels seus avis a Dzoncahuich. No tinc paraules d'agraïment per aquesta amiga periodista que sense demanar res a canvi, em facilita un lloc on treballar, dormir i descansar, a banda d'introduir cada any millores durant la nostra estança, com l'any 2023, que ens va comprar una nevera....

A banda del recolzament econòmic imprescindible per desenvolupar els treballs, cal destacar també diversos centres universitaris per donar-nos l'aval acadèmic; la Universidad Europea del Atlántico i la Universidad de Cantabria, ambdues amb seu a Santander, i des d'aquesta propera temporada la Facultad de Ciencias Antropológicas de la Universidad Autónoma de Yucatán.

El Projecte Xbaatun es una iniciativa que suma esforços desinteressats, és a dir coral, on només els treballadors de Tekal de Venegas cobren pel seu treball segons els irrisoris i vergonyants sous que els paguem, en compliment de la normativa de les institucions mexicanes. Altres membres del projecte es van anar afegint des del 2018, en primer lloc dos col·legues de la Facultad d'Antropologia, en Geiser Gerardo Martín Medina i en Cristian Hernández González, a la vegada que a l'arqueòloga càntabra Carmen Varela Torrecilla (codirectora del Projecte), excel·lent especialista en ceràmica maia i amiga des de fa més de trenta anys. Posteriorment es va incorporar durant una temporada l'antropòloga sitgetana Marina Sabaté i ja des de l'any 2021 en Xavier Sicart i la Cristiana Jiménez, especialistes en vols de dron i fotogrametria, així com la Lucía Quiñones i l'Edwin Pool (Figura 5). El darrer en incorporar-se ha estat l'Héctor Hernández professor d'Antropologia, l'excel·lent arqueòleg de camp i que a partir d'aquest any serà el codirector del projecte.

Com es pot deduir de tot el que he referit, som amics abans d'arqueòlegs i tenim un mateix objectiu i des del primer moment va quedar clar que en espera de disposar de patrocini més grans o bé ajudes d'institucions espanyoles i/o mexicanes, les condicions serien aquestes. La contraprestació per tots és la possibilitat d'anar-hi, treballar plegats, gaudir i publicar conjuntament per sumar als nostres curículums articles en revistes rellevants.

Què fem a Xbaatun?

El nostre interès es centra en anar coneixent cada any millor el lloc i per poder aconseguir aquest objectiu desenvolu- →

→ pem diferents treballs complementaris: 1) fem recorreguts en superfície i localitzem edificis amb GPS per ubicar-los sobre el mapa que anem fent (Figura 1) 2) sondejus/pous que excavem manualment per entendre com es van fer les construccions de les places i les relacions amb els edificis, els paviments, etc. Aquestes excavacions ens proporcionen ceràmiques que ens permeten precisar l'època de ocupació i les funcions de les vaixelles a les que pertanyen aquells fragments. 3) donat que ens trobem en una reserva natural, hem anat fent inventari de plantes, a banda d'especificar les seves funcions: per usos mèdics, farmacològics o constructius i 4) continuem fent entrevistes a antics pobladors de la ex-hacienda Oxwatz per veure les seves històries amb les restes de la ciutat maia abandonada.

Vam començar amb un plànol amb 22 construccions, i ara ja en té més de 100, d'altra banda hem pogut confirmar que

↑
Figura 5. Tot l'equip, el passat 2023.

la ciutat estava emmurallada i per tant, hi havia gent que vivia dins i altres fora de la protecció. El vols de dron ens han permès veure els edificis en la seva magnitud, un cop netejats de la intensa vegetació que tenen a sobre (Figura 4).

Una cinquena activitat fonamental segons el nostre pare, i així ho fem, és donar el màxim de difusió a la feina que efectuem: cada any fem xerrades ja sigui a Museus o Universitats de Mérida, capital de l'estat de Yucatán; com a Instituciones a Izamal o a escoles de Tekal o Dzoncahuich.

El nostre agraïment més sincer als treballadors de Tekal de Venegas de 2023: Victor Ku Chan, Moisés May Marín, Carlos Chable Gorocica, Eladio Coli Febles, Manuel Chale Chuc, Alfredo Eb Poot i als estudiants de la Universitat pel Benestar amb seu a Piste (Yucatán) que han col·laborat aquesta darrera temporada 2023: Genny Nallely Beh Uc, Alice Aidee López Uitzil i José Masiel Ortiz Victoria.

Sitgetans al Catalunya Grop Nacionalista Radical de Santiago

↑
Fundadors del Catalunya.Grop Nacionalista Radical de Santiago de Cuba.

Jordi Milà

El passat 26 de novembre l'Arxiu Nacional de Catalunya va rebre de mans de la senyora Roser Comas i Alegret, i a través de la Fundació Reeixida, una fotografia que va restar amagada darrera un quadre durant molts anys. La imatge, feta a la ciutat de Santiago de Cuba, recull un grup d'homes de diverses edats que alcen una senyera a la porta d'una casa. Sota s'hi pot llegir: *Els fundadors de "Catalunya Grop nacionalista radical" de Santiago de Cuba al issar per 1ª volta en seu estatge social la Bandera Catalana a les sis de la matinada del dia 10 Octubre de 1907.* Es tracta doncs de la inauguració del primer local social de l'entitat Catalunya Grop Nacionalista Radical, a la ciutat de Santiago de Cuba.

L'entrega de la fotografia, que diversos mitjans havien anunciat com la *trobada de l'hora o de l'independentisme català* en ser la imatge més antiga d'una entitat que proclamava com el seu fi treballar per la total separació de Catalunya d'Espanya, fou acompanyada de la voluntat de poder reconèixer alguns dels components de la fotografia.

A desgrat de no disposar del llistat dels socis inaugurals de l'entitat, si que es pot afirmar que entre ells hi havia almenys tres sitgetans; en Salvador Carbonell i Puig, en Josep Massip i Mitjans, i en Bonaventura Morando i Triedú, que en certa lògica haurien de ser presents en la imatge.

La fotografia si que ha permès la identificació de qui seria el sots-president de l'entitat Jaume Oristrell Corominas (amb bastó), del secretari Trinitat Comas Corbera (amb bigoti, l'assistent en posició més alta, i qui custodià la fotografia a casa seva un cop retornat a Catalunya), i de l'August Carulla Tutusaus (amb barba llarga). D'entre els sitgetans hores d'ara només ha pogut ser reconegut amb certesa qui en seria el president, en Salvador Carbonell i Puig, qui es reconeix perfectament amb la cordill de la senyera en mà.

Fundada a Santiago de Cuba, el setembre de 1907, fou aquell 10 d'octubre quan es procedí a la inauguració del seu primer local, entre els carrers Segarra i Padre Pico.

Hereva de diverses iniciatives catalanistes a Cuba, fou el Grop l'entitat que des de la seva fundació proclamava com a motiu

d'existència *Treballar amb tot son esforç possible per l'assoliment de la més complerta independència de Catalunya.* En un marc, el de la Cuba recentment independitzada, on això era possible.

L'Entitat, que va tenir una activitat marcadament cultural, va esdevenir un reducte de connexió que permetia, a més de reivindicar una posició radical en la lluita nacional, mantenir lligams amb Sitges. Salvador Carbonell es convertí en el pol central de l'entitat, i n'ocupà diferents càrrecs en ella. A més de soci fundador va exercir la presidència en el seu inici, i en diverses ocasions, fins al punt que l'any 1959 quan la pujada al poder dels revolucionaris cubans forçà la dissolució de l'entitat ell tornava a ser-ne el president.

Catalanista furibund, Carbonell a més d'un activista cultural de primer ordre, havia estat ja director de la publicació *Fora Grillons!*, la primera on de manera explícita es donava suport a la causa de la independència de Catalunya entre 1906 i 1907. I és el mateix 1907, en fundar el Grop quan esdevé el primer president.

Anys després Carbonell serà també president d'una altra entitat, l'Acoblament sitgetà, dedicada a aixoplugar els Sitgetans de la part oriental de l'illa.

Però un dels motius pel qual seria recordat fou per les cròniques que des de Santiago de Cuba enviava regularment al Baluard de Sitges, on retratava la vida de la ciutat, i on feia, des de l'entitat, constants referències a Sitges.

Més enllà de Carbonell foren diversos els sitgetans que es vincularen amb aquesta entitat. Molts d'ells arribats a l'illa amb posterioritat a la seva creació. Gent com en Salvador Olivella Carreras, en Tomás Gorgas, en Miquel Ribas Mestres, o en Bonaventura Gener. Un dels que en destacà més per la seva activitat fou en Magí Carbonell i Rigual, qui es feu càrrec de la part musical de l'entitat, l'Orfeó Catalunya, amb el qual amenitzava les festivitats i celebracions. Activitats que esdevenien un redós de sitgetanisme a Cuba.

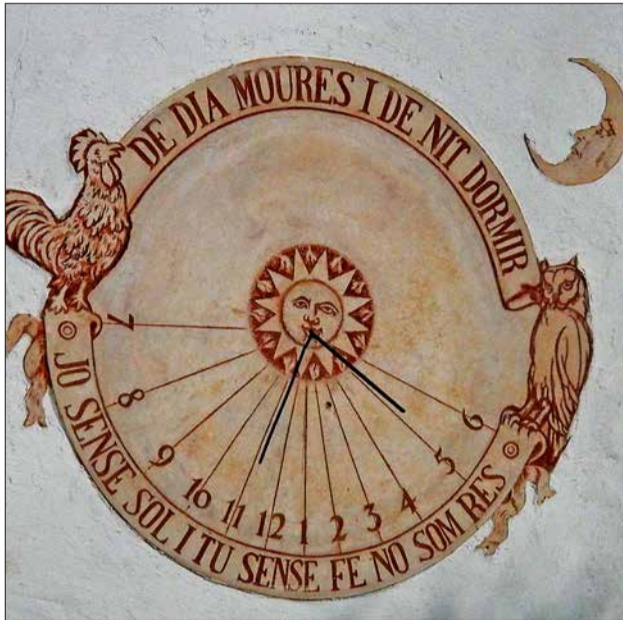
El Grop exercí no només com a centre de reivindicació de lluita per la Catalunya independent, sinó també exercí un paper social. El fet associatiu i l'activitat cultural, tant presents lluny de casa, serviren per arrecerar un grapat de gent amb certa vinculació amb el catalanisme incipient, i dur-les cap a posicions més extremes, impossibles d'explicitar en aquells dies a la península.

L'acte d'entrega de la fotografia a l'Arxiu Nacional es complimentà amb una conferència del Dr. Fermi Rubiralta; L'aportació de la diàspora en la història de l'independentisme català: *el "Grop" de Santiago de Cuba (1907-1959)*¹. Rubiralta és autor del llibre *Els orígens de l'independentisme català a Cuba. El Catalunya Grop Nacionalista Radical de Santiago (1907-1932)*, Edicions del 1979 (2017), que fou presentat a la seu de GES l'any 2017.

Notes

1. Disponible a: <https://youtu.be/my8nldUE-dE?si=kGDB2bL5GoGSIDc2>

Sobre els lemes dels rellotges de sol sitgetans

↑ Rellotge de sol de Can Girona, amb doble lema.

August Bover i Font

En el terme de Sitges tenim inventariats 32 rellotges de sol actualment. Com a tot arreu, n'hi ha uns pocs –sempre són una minoria– que tenen un lema, unes paraules que generalment conviden a la reflexió a qui mira el rellotge per conèixer l'hora que és. Són uns textos breus on podem trobar mostres que van des de la saviesa popular ancestral, la Bíblia o el llegat clàssic –sobretot llatí– fins a la poesia en llengües vulgars de diversos segles. El recull d'aquests lemes constitueix una mena de corpus especialitzat d'una modesta literatura epigramàtica, de vegades emparentada amb la paremiologia.

Si bé la bibliografia gnomònica és molt extensa d'ençà del segle XVI, generalment es tracta d'obres que s'ocupen de la descripció dels rellotges de sol i de les diferents tècniques de construcció que es poden utilitzar. Però ben poques vegades tracten dels seus lemes, quan en tenen. I l'oblit d'aquest corpus literari minimalista és clarament evident en el cas català. Recentment, el Grup d'Estudis Sitgetans, amb la col·laboració de la seva Secció fotogràfica i en coedició amb l'Institut d'Estudis Penedesencs, em publicà el volum «Tempus fugit». *Els lemes dels rellotges de sol penedesencs* (Alt Penedès, Anoia, Baix Penedès, Garraf) (Sitges-Vilafranca del Penedès: Grup d'Estudis Sitgetans/Institut d'Estudis Penedesencs, 2024), en el marc del projecte «Tempus fugit» sobre els lemes dels rellotges de sol dels Països Catalans. Aquí

m'ocupo exclusivament dels sis lemes (4 en català i 2 en llatí) que podem veure en els cinc rellotges de sol sitgetans que en tenen. Entre parèntesis dono el número amb què identifiquen el rellotge els inventaris de la Societat Catalana de Gnomònica (SCG) i d'El Sol i el Temps (ST).

A Sitges, doncs, hi trobem pocs rellotges de sol que tinguin lema i els lemes existents presenten poca varietat. Amb una única excepció, tots esmenten el sol, cosa molt habitual en aquest tipus de rellotges, com és lògic. En un país com el nostre, de llarga tradició cristiana, en què durant segles la religió ha condicionat la vida de la població, no són gens estranys els lemes que enllacen el sol i la fe. I a la nostra vila trobem dues variants d'un d'aquests lemes molt habitual arreu del territori: Jo sense sol i tu sense fe, no som res (SCG: 1653; ST: C-0924-A), tal com diu l'esplèndid rellotge pintat circular, vertical declinant i amb orientació Sud-Oest, de Can Girona, al km 39,2 de la carretera C-246a, o bé: Jo sense sol i tu sense fe, no valem (SCG: 546; ST: C-0925-A), que trobem al rellotge esgrafià, vertical declinant i amb orientació Sud-Est, del xalet La Punxa, al Passeig de Vilanova, 94. I encara una adaptació d'aquest lema a l'activitat d'un determinat establiment, com és el cas del rellotge pintat ovalat, vertical declinant i amb orientació Sud-Est, del restaurant La Masia, al Passeig de Vilanova, 164: Jo sense sol i tu sense menjar, no podem anar (SCG: 545; ST: C-0926-0543).

A Sitges, doncs, hi trobem pocs rellotges del sol que tinguin lema i els lemes existents presenten poca varietat

L'esmentat rellotge de Can Girona, però, conté dos lemes. I el segon fa referència a l'habitual jornada laboral a pagès, de sol a sol, que coincideix amb les hores de funcionament d'aquests rellotges: De dia moure's i de nit dormir (SCG: 1653; ST: C-0924-A).

Pel que fa als dos lemes en llatí dels rellotges sitgetans, un fa referència al rellotge, que és obra del sol i de l'art: *Solis et artis opus* (SCG: 550; ST: C-0928-A), com diu el rellotge rectangular de rajoles de ceràmica, vertical declinant, amb orientació Sud-Est i amb corbes de declinació solar i zodiacals, de la Vila Antònia, a l'Avinguda Sofia, 28, i l'altre –que no va poder ser incorporat a l'esmentat llibre sobre els lemes penedesencs– explica que el sol lluu per a tothom: *Sol lucit omnibus* (SCG: 8241), un rellotge vertical declinant de rajoles de ceràmica i amb orientació Sud-Oest que podem veure al carrer d'Àngel Vidal, 29-31.

PREMIS JOSEP CARBONELL I GENER 2024

↑ Els guanyadors del Premi Josep Carbonell i Gener amb el president del GES.

El passat 28 de novembre en el marc de la Nit de Premis Sitges foren entregats els premis als guanyadors del Premi Josep Carbonell i Gener en la seva 43ena convocatòria.

En la categoria d'estudiants de batxillerat la premiada fou Tiffany Okuele, estudiant sitgetana d'origen letó, qui presentà un excel·lent treball titulat *Les ales de Sitges*, on es combina el treball d'observació de caire ornitològic en diferents àmbits geogràfics de Sitges, amb la plasmació artística d'aquestes observacions en forma de dibuix. Treball que culminava amb la confecció d'una làmina il·lustrada representativa dels ocells més comuns que es poden observar a Sitges.

En la categoria d'estudiants universitaris foren premiats de manera ex-aequa Pau Sella Reyes i Adrià Enríquez Àlvaro. El primer amb un treball *Creació de l'essència sitgetana*, on es proposa la confecció d'un nou producte gastronòmic amb profundes arrels sitgetanes, tot aprofitant recursos marins i agrícoles descartats, i afrontant de retruc el problema del malbaratament alimentari. Un treball que combina la part teòric-analítica amb tot un procés pràctic, amb diferents proves i tasts. El resultat de la proposta d'en Pau Sella és un *gàrum* amb base de malvasia.

Finalment el treball premiat a Adrià Enríquez, és un treball de total actualitat; *Democratitzar els Balls Populars? Una història d'intents i la proposta d'un nou model*. On de manera valenta s'afronta una realitat conflictiva. Després d'analitzar la problemàtica de manera històrica, incloent també experiències properes, l'Adrià culmina el treball aportant, a més, una proposta de solució. Enríquez, que actualment finalitza el seu doctorat a la ciutat de Florència no pogué assistir a l'acte, recollint el guardó la seva germana Vinyet.

La Junta directiva del Grup d'Estudis Sitgetans us desitja un Bon Nadal i un venturós 2025

Diorama de Nadal de Llorenç Baqués.
Associació de Pessebristes de Sitges

